

Deák Ágnes

A polgárosodás birodalmi vagy nemzeti útjai

A Történelemtanárok (32.) Országos Konferenciáján 2022. október 8-án, tartott előadás szerkesztett és bővített változata

A történettudomány a 19. század második felében nemzeti tudományként alakította ki a maga diszciplinájának alapkereteit, fő kérdéseit és módszertanát. Benne a nemzetek és a nemzetállamok igyekeztek a maguk történeti hagyományait és identitását megragadni, a jelen legitimációs igényeit is szolgálva. Azon nemzetek történetírása számára, melyek történelme huzamosabb ideig a nemzeti kereten átnyúló nagyobb, birodalmi struktúrákhoz kapcsolódott, **kihívást jelentett az, hogyan jelenítsék meg az alapvetően nemzeti jellegű nézőpont horizontján e nagyobb birodalmi keretet.** Talán nem véletlen, hogy néhány kivételtől eltekintve a Habsburg Monarchia egészének monográfusai elsősorban nem a Monarchiát egykor alkotó népek történéseiből verbuválódtak, sokkal inkább angol és amerikai szerzők vállalkoztak efféle feladatra. Ugyanez a dilemma érvényesül a történelemoktatásban is.

Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a most használatban levő gimnáziumi 10., illetve 11. osztályos **tankönyvekben milyen formában és intenzitással jelenik meg a Habsburg Monarchia, mint egész története.** Az áttanulmányozott tankönyvek a következők voltak:

- Száray Miklós: Történelem tankönyv 10. (a Magyarország a 18. században című fejezetről)
- Borhegyi Péter, Nánay Mihály: Történelem tankönyv 10. (a Magyarország a 18. században című fejezetről)
- Száray Miklós: Történelem tankönyv 11. (A dualizmus kora című fejezet)
- Borhegyi Péter, Nánay Mihály: Történelem tankönyv 11. (A dualizmus kora Magyarországon című fejezet)

I.

Két metszetben vizsgáltam mindezt. Egyrészt áttekintettem, hogy milyen tankönyvrészek olvashatók, amelyekben a Habsburg Monarchia fő témaként jelenik meg. A Száray Miklós-féle 10. osztályos tankönyvben található egy „A Habsburg Birodalom forradalmi” című kis alfejezet, míg a Borhegyi–Nánay-féle 10. osztályos tankönyvben három ilyen rész különíthető el: A Habsburg Birodalom és Magyarország, Forradalom Ausztriában, Elképzelések a Habsburg Birodalom jövőjéről. (Előre bocsátom ugyanakkor, hogy bár a számszerűséget tekintve ez utóbbi könyv nagyobb súlyt ad a birodalomhoz tartozás tényének, a közölt információk itt jóval pontatlanabbak.) Megegyezik azonban mindkét tankönyvsorozat abban, hogy a 11. osztályos könyvekben egyetlen alfejezet sem található, amely „főhőse”-nek a Habsburg Monarchiát tekintené, azaz az 1849–1918 közötti periódus tárgyalása folyamán a birodalom pusztán csak a magyar történelem perspektíváján keresztül sejlik fel.

Valamivel kedvezőbb a helyzet, ha azt vizsgálom, hogy mely további részek tartalmaznak részinformációkat a Habsburg Monarchia egészéről, illetve annak a magyar korona országain kívül eső tartományairól, országairól. A következőket találtam:

- A Száray Miklós-féle 10. osztályos tankönyv arról tudósítja a tanulókat, hogy míg a 18. századi Magyarországon rendi dualizmus állt fenn, a nyugati tartományokban abszolutizmus volt, s megadóztatták a kiváltságos rendeket; ezt az információt azután a 19. század első felére vonatkozóan is megismétli a tankönyv. Az 1848-as forradalmakat tárgyaló részben továbbá elhangzik az információ, hogy Észak-Itáliában háború dúlt, s hogy a forradalmak leverése után Magyarországon kívül a kemény megtorlás helyett amnesztiára került sor.
- A Száray Miklós-féle 11. osztályos tankönyv megismétli ez utóbbi információt, s ezen kívül egyetlen alkalommal szól, 1860/61 kapcsán a „liberális osztrák-német polgárság” létéről.
- A Borhegyi–Nánay-féle 10. osztályos tankönyv a 18. század eleji viszonyok jellemzésekor kitér arra, hogy a birodalom soknemzetiségű, eltérő kultúrájú, fejlettségű területeket foglalt magában, ami „hatékony központosítást igényelt”, ám erre a tényre azután semmilyen formában nem támaszkodott a későbbi magyarországi folyamatok ismertetése során. Másrészt pedig II. József időszaka kapcsán említi az iparosodott ausztriai tartományokat.
- A Borhegyi–Nánay-féle 11. osztályos tankönyv a fent már említett kis alfejezetek mellett két információt osztott meg: 1867-ben a Lajtán túli területek szlávjai a birodalom föderalizálását célozták, és a magyarokhoz hasonló jogokat követeltek a maguk számára; illetve arról szólt, hogy 1907-ben a Lajtán túl általános választójogot vezettek be, aminek következtében a bécsi parlament heterogénné vált, az ausztriai belpolitika pedig „ingataggá”.

Azt gondolom, egyetérthetünk azzal, hogy **mindez édeskevés ahhoz, hogy a tanulók átlássák, hogy is nézett ki az a birodalom**, amelynek történetébe a 15. század első felétől kezdve, korszakonként különböző intenzitással, de a trendet tekintve növekvő mértékben, s folyamatosan integrálódott Magyarország története. Miért jelent ez problémát? **Kezelhető-e a Habsburg Monarchia „másik felének” és centrumának története egy idegen, külföldi, az európai történelemben meghatározó szerepet nem játszó ország történeteként**, amit nyugodtan figyelmen kívül lehet hagyni a tananyag összeállítása során?

Legalább három érv felsorakoztatható/felsorakoztatandó a nemleges válasz mellett:

1. Egyrészt a tankönyvek a 18–19. századi magyarországi események és folyamatok tárgyalása során láthatólag igyekeznek előkészíteni a választ arra, miért is kerülhetett sor 1918-ban a történeti Magyarország felbomlására (ha eközben például a Borhegyi–Nánay-féle 10. osztályos tankönyv 20. századi fogalmakat vetít is vissza „történelmietlenül” a 18-19. századba: a „trianoni békediktátum” gyökereit keresi a 18. századi népesedési változásokban, vagy kijelenti: II. József nem tartotta tiszteletben „Magyarország szuverenitását”), de 1918-ban a történeti Magyarország a Habsburg Monarchia részeként élte át a traumát: **ha nem látjuk, mi is történt a birodalommal, nem láthatjuk, mik voltak a magyar trauma előidéző tényezői**. A Monarchia-interpretációk története igen változatos, s az utolsó tíz évben tovább gazdagodott, amennyiben több olyan munka (John Deak, Pieter M. Judson) is megjelent, amelyek kétségbe vonták a hagyományos felfogást, amely **strukturális, mélyreható és hosszan elnyúló folyamatokban kereste a megszűnés okait**. Mindezzel együtt is a legtöbb történész a hagyományos álláspont híve, **de hogy pontosan milyen**

időszakra is vezethető vissza a „hanyatlás” kezdete, s milyen tényezőkre, abban nagyon sokszínű a kép. Egyesek a döntő momentumot a II. József-féle birodalomegységesítő törekvések kudarcában látják, mondván, csakis a modern nacionalizmus színre lépése előtti egységesítés erősíthette volna meg a birodalom kohézióját; mások inkább a napóleoni háborúkat követő metternichi időszakra (például Robin Okey) vezetik vissza a birodalom nagyhatalmi pozíciójának lassú erózióját, mondván, a forradalmi kihívásokra rossz válaszokat adott a dinasztia és politikusai a merev állagőrzés programjával. Ismét mások (például Roman Sandgruber) hasonló érveléssel az 1848/49-es forradalmak leverése utáni periódusra helyezik a súlypontot rámutatva arra, hogy ez az az időszak, amikor a német egység vezető pozíciójáért folyó versenyfutásban Poroszország gazdasági vezető szerepre szert téve átveszi a kezdeményezést. Az egységes Németország létrejötte Ausztria kizárásával mindenképp jelentősen megváltoztatta a birodalom külpolitikai helyzetét. Egyes történészek (például Harm-Hinrich Brandt) szerint ez tekinthető az egyik döntő jelentőségű tényezőnek, amennyiben Németország közép-európai nagyhatalomként átvehette azt a kiegyensúlyozó szerepet, amit korábban a nagyhatalmak a Habsburg Monarchiának tulajdonítottak e térségben, s ezzel a birodalom megszűnt az európai diplomácia feltétlenül szükséges tényezőjévé lenni. Ismét csak mások az 1867-es Kiegyezést tekintették kulcsfontosságúnak, mint amely eltörölvén az előtti utat, hogy a birodalom népességének körülbelül 40%-át kitevő, azaz együtt relatív többséget alkotó szláv népcsoportok nemzeti mozgalmi saját nemzetállamépítési programjaikat beilleszthessék a Monarchia nyújtotta birodalmi keretbe. A középiskolai oktatásnak természetesen nem lehet feladata a Monarchia-interpretációk részletes ismertetése, de a Monarchia történetének tágabb folyamatait érintenie kell/kellene – nem évszámokat vagy eseményeket halmozva, de történeti tendenciákat felvázolva.

2. Másrészt ennek a birodalomnak a császára, aki egyben magyar király, politikai döntéseiben mindig a Habsburg Monarchia egészének általa azonosított (vélt vagy valós) érdekeit tekintette irányadónak – a magyar történelem sorsfordulóin is. **Nem érthetjük meg döntéseit, ha kizárólag csak a magyar nemzeti történelem perspektívájából próbáljuk azokat leírni és értékelni, pusztán beleragadhatunk a „gonosz Habsburg uralkodók” és az állandóan elnyomott, szenvedő magyar nemzet dichotómiájának sémájába.** Az pedig nem segít abban, hogy lássuk egy-egy történelmi szituációban a magyar társadalmi, politikai elit mozgásterét, annak korlátait, az alternatívát – ha volt –, a dilemmákat s a választott utak pozitív és negatív következményeit. Ugyanakkor a pusztán nemzeti nézőpont nem ritkán **aránytévesztéshez is vezethet.** A tankönyvek például azt sugallják, hogy a neoabszolutizmus rendszerének felszámolási kísérleteit a magyarországi elégedetlenségi hullám kényszerítette ki (Vö. Borhegyi-Nánay-féle 11. osztályos tankönyv: „Az országban a Habsburgok katonai veresége nyomán új erőre kapott a tiltakozási hullám, és Ferenc József a kedélyek lecsillapítása érdekében rövidesen menesztette Bachot. ... Széchenyi tragédiája, illetve az országban kibontakozó tömegtüntetések hatására a bécsi udvar meghátrálni kényszerült.) **Ezzel szemben a fő tényező az volt, hogy az államháztartás a csőd szélén állt,** a külföldi pénzügyi piacok pedig nem voltak hajlandók tovább finanszírozni az alkotmányos kontroll nélküli költségek (az állam évi kiadásainak egyharmada a korábbi hitelek törlesztését szolgálta, egyharmada a hadsereg fenntartását és fejlesztését, s csupán egyharmad jutott minden másra), ez indította el kényszerűen Ferenc Józsefet az óvatos nyitás politikája felé, s az évtized folyamán ez volt az a tényező, amely az egyeduralmáról csak nagyon vonakodva lemondó uralkodót újra és újra átlendítette a holtpontra.

3. Harmadrészt a birodalom történetének egy-egy lényeges csomópontján, leginkább a 19. század két meghatározó időszakában: 1848/1849-ben, illetve 1867-ben, **a magyar politikai elitek döntései közvetlenül befolyásolták a birodalom többi népe elitjeinek mozgásterét és álláspontját, ahogy persze a Lajtán túli események és folyamatok is hatottak a határainkon belül történetekre.** A legérzékletesebb példa erre a Kiegyezés, amelyet a magyar liberális elit és I. Ferenc József a Lajtán túli politikai erők teljes kikapcsolásával fogadott el, miközben meghatározó módon alakította át a birodalom egészének struktúráját és arculatát. Előnyeit és hátrányait nem lehet pusztán magyar történeti nézőpontból elemezni. S mint láttuk, e fordulat értékelése megosztja a nemzetközi történész generációkat. **Tankönyveink viszont úgy tesznek, mintha a Kiegyezés kizárólag a nemzeti történelem egy eleme lett volna – szót sem ejtve arról, milyen következményekkel járt az a Lajtán túli birodalomrészre nézve,** például a cseh nemzeti mozgalom mozgásterére nézve, és így tovább. S ha „instabil” politikai viszonyokról beszélhetünk a dualizmus kori „Ciszlajtánia”-ban, akkor az tekintélyes részben a Kiegyezés teremtette politikai struktúrában is gyökerezett. Az is fontos momentum, hogy a Kiegyezéssel Ferenc József nem tekintette lezártnak a birodalom állami struktúrájának reformját, **1871-ben sor került egy megegyezési kísérletre a cseh nemzeti mozgalommal,** amely mintegy Horvátország mintájára biztosított volna megkülönböztetett különállást Cseh-Morvaországnak, de végül több tényező – köztük a magyar politikai vezetők tiltakozása – eredményeképp nem járt sikerrel.

II.

Nézzünk egy konkrét példát arra, milyen történeti információkra lenne szükségünk a Monarchia másik részéről ahhoz, hogy saját történetünket is körültekintőbben tudjuk elemezni. Ehhez azt az időszakot választottam, amiről a vizsgált tankönyvek a legtöbb információt tartalmazták: az **1848-as forradalmi mozgalmak hónapjait.**

Milyen információkat tudhatnak meg a diákok a tankönyvekből arról, mi is történt a Habsburg Monarchia Magyarországon kívüli részeiben ebben az évben?

A Száray-féle 10. osztályos tankönyv

- Észak-Itáliában osztrák ellenes mozgalom az udvar gazdaságpolitikájával szemben, nyár: a császári csapatok döntő vereséget mérnek a lombard-velencei és a szárd-piemonti csapatokra;
- Bécs: 1848. március 15., májusban újabb mozgalom, októberi forradalom;
- jobbágyfelszabadítás uralkodói ígérete;
- alkotmányozó gyűlés, de nem értenek egyet, mert osztrák-németek: centralizált államot akarnak, „a többiek a csehek vezetésével”: föderalizmust (szemelvény: František Palacký 1849. januári tervéből, mely etnikai-nemzetiségi tartományi egységekre osztotta volna a birodalmat, az olasz és a magyarországi területek bevonásával);
- mellékelt térképen forradalmi központokként megjelenik: Milánó, Velence, Prága, Zágráb, Krakkó – de hogy ott tulajdonképpen mi történt, homályban marad;
- 1848. ősz: az udvar az erő politikáját folytatja, prágai forradalom leverése még nyáron;

- Magyarországon kívül a birodalom más területein a kormány amnesztia-politikát folytatott a véres bosszút helyett.

A Borhegyi-Nánay-féle 10. osztályos könyv

- milánói és velencei forradalmak, Habsburgok ellen irányultak, olasz egység;
- Frankfurt: összbirodalmi parlament, német egység ügye;
- forradalmi mozgalmak: 1848. március 13. Bécs, Prága, Velence, Milánó;
- jobbágyfelszabadítás ígérete;
- korlátozott alkotmány hirdetése (1848. április);
- birodalmi parlament: jobbágyfelszabadítás, de utána: a további viták „megbénították” a testületet, ok: „nemzetiségi képviselők”: „föderációs alkotmánytervezet” (szemelvény František Palacký 1849. januári tervéből), osztrák-német képviselők: „birodalmi központosítás” mellett;
- 1848. október: bécsi radikálisok forradalma.

Nézzük, ehhez képest melyek lennének – a puszta eseménytörténeten túl – a legfontosabb „tudnivalók”:

1848/49-ben a Habsburg Monarchia népei, az olaszok kivételével a Habsburg dinasztikus keretek megtartása mellett foglaltak állást. Egyedül az észak-itáliai tartományok olasz nemzeti mozgalma kívánta a rendkívüli forradalmi szituációt a Habsburg Monarchiából való teljes kiválásra felhasználni. A többiek elfogadták programjuk megvalósítása állami keretének a Habsburg Monarchiát, amely mint potenciális védőháló biztosíthatja a kis népek kulturális-politikai érdekeinek védelmét, sőt fennmaradását Közép- és Kelet-Európa hagyományos (Oroszország) és formálódó (Németország) nagyhatalmainak erőterében. Ez éppúgy jellemezte az úgynevezett ausztrósláv mozgalmakat, ahogy a magyar liberális nacionalizmust is.

Mindemellett a forradalmak alapjaiban rendítették meg a birodalmat – a dinasztia sokkélmenye: felsejlett a lehetőség, hogy az évszázadok alatt kialakult dinasztikus keretek szétporladnak a modern politikai kihívások erőterében.

A legnagyobb kihívást kezdetben a német nemzeti államegység megteremtésének programja jelentette. Az 1848 áprilisában Frankfurt am Mainban választott képviselők közül összeült össznémet parlament olyan nagynémet államalakulatot tervezett, mely magában foglalja a Habsburg Monarchia osztrák-német lakosságát is. A lelkesen nagynémet párti osztrák-németek magától értetődőnek tekintették azonban, hogy **az egységes Németország egy lazább föderatív keretben integrálhatja az egykor a Német-római Birodalom részét alkotó valamennyi Habsburg tartományt, azaz Csehországot, Morvaországot és a szlovének által lakott területeket** is. A birodalom szláv népeinek érdekei nevében fellépő **ausztrósláv mozgalmak határozottan elutasították ezt. A Habsburg Monarchiát önálló államjogi egységként kívánták fenntartani**, de elengedhetetlennek látták a dinasztikus-bürokratikus birodalommegyesítő erők (dinasztia, hadsereg, birodalmi arisztokrácia, katolikus egyház) kiegészítését a modern alkotmányosság egyesítő intézményeivel (összbirodalmi és tartományi parlamentekkel és felelős kormányokkal), illetve a formálódó egységfolyamat kiteljesítését a magyar korona országainak ezen egységbe való integrálásával. Végül hosszú

viták után a frankfurti parlament többsége olyan határozatot hozott 1848. október végén, mely szerint az egységes Németországban részt vevő egyetlen állam sem tarthat majd fenn perszonáluniónál szorosabb államjogi köteléket nem német többségű országgal, ami a Habsburg Monarchia törzsterületei politikai integritását is megbontotta volna (a nagynémet egységben nem vehetett volna részt Cseh-Morvaország, a szlovének lakta területek), s csak a laza dinasztikus egység élhetett volna tovább. 1848 őszén így az osztrák-német politikusok körében inkább az ún. nagyosztrák koncepció került túlsúlyba, amely elsődleges feladatnak a történetileg kialakult Habsburg Monarchia területi és politikai integritásának védelmét és újra megszilárdítását tekintette feladatnak, integrálva e folyamatba a magyar korona országait is, miközben a német egység ügyében a jövő kedvező folyamataiba vetette bizalmát. A Habsburg Monarchia megerősítése az első és megkerülhetetlen előfeltételnek látszott a németországi vezető szerep biztosítása szempontjából is. **(A német egység ügye tehát 1848-ban nem csupán külpolitikai jellegű háttéresemény, hanem alapvető fontosságú folyamat a Habsburg Monarchia belső viszonyaira nézve. De alapvető fontosságú az a magyar államjogi program esélyeit illetően is!)**

A magyar államjogi törekvések sem célozták a Habsburg birodalmi keretből való kiszakadást, de a magyar korona országait (beleértve Erdélyt, Horvát-Szlavónországot és a katonai határőrvidéket) külön államjogi egységnek tekintették, s a dinasztikus egység mellett dualista modellt hirdettek az ún. „tisztá perszonálunió” elvével. **(Igen vitatható az a megállapítás, hogy az 1848. áprilisi törvények teremtette közjogi állapot „közelített a perszonálunióhoz”,** mivel a korábbi felségjogok szabályozása hiányos. Fogalmazhatunk úgy is, hogy nem egyszerűen „nem nyert egyértelmű megfogalmazást” a viszony, hanem többértelmű megfogalmazást nyert, a törvények eltérő helyei mást-mást mondtak vagy legalábbis közvetve sugalltak erről. **De a külügyek és a birodalmi hadsereg vonatkozásában egészen biztosan nem szóltak önálló magyar hatásköréről.**) A magyar liberális elit törekvése azonban 1848 nyarára valóban arra irányult, hogy ezt a területi állományt a kül-, katonai- és pénzügy politikai felségjogok többségével rendelkező önálló alkotmányos magyar nemzetállamként egyesítse, mely kizárólag csak az uralkodó közösségén keresztül kapcsolódik a Habsburg dinasztia által uralt többi területhez. A térség többi politikai elitjéhez hasonlóan, ők is úgy érezték: „most, vagy soha” kell ezt megkísérelni, hiszen a forradalmi hullám alapvetően átrajzolta a hatalmi viszonyokat. **(Tudják azonban, ennek elengedhetetlen külpolitikai előfeltétele a nagynémet egység létrejötte,** ezért is mondják a frankfurti német parlament képviselői: a magyarok lelkesebb német egység pártiak maguknál a németeknél! Ha nincs nagynémet egység, a dinasztianak nincs más választása, ha nagyhatalom élén kíván maradni, mint a történetileg kialakult Habsburg Monarchiának az egységét újra megerősíteni. A magyar korona országai nélkül a Habsburg Monarchia legfeljebb regionális középhatalom.) Az „1848-as program”, az „1848-as alapokra helyezkedés” tehát az 1860-as években többféle programot takarhat: jelentheti az 1848. áprilisi törvények betűjéhez való ragaszkodást, s jelentheti az 1848-as perszonáluniós program vállalását is. Ezért vallhatja magát egyaránt 1848 örökösének a Deák-párt s a Kiegyezést határozottan elutasító balszél is.

A birodalmi államszervezet átalakítása tekintetében az alkotmányos átalakulás mellett a birodalmi egység hívei számára alapvető kérdést jelentett az, hogy a **történetileg kialakult tartományok vagy maga a birodalom egésze, netalán a birodalom egésze a magyar korona országait kivéve, vagy esetleg a nemzeti elv alapján kialakítandó új tartományok képezzék-e az alkotmányos intézményrendszer alapját.** Az ausztrósláv erők föderatív

modellre kívántak alapozni, a tartományok törvényhozó és végrehajtó állami testületeit nemzeti tartalommal töltve meg. Többen felvázoltak ugyan etnikai-nemzeti alapon létrehozandó új tartományokat előre vetítő terveket, de azok támogatottsága az ausztrósláv táboron belül is csekély volt – a tartományi autonómia történeti jogra alapozott nimbuszának és hagyományának vonzereje erősebbnek bizonyult. (Tehát teljesen **megetévesztő a föderatív programokat Palacký 1849. januári tervével illusztrálni, mert az marginális támogatottságot élvező koncepció volt!**) A **nagysztrák koncepciói hívei is föderatív modell programjait vetették papírra, de a birodalmi centrum és a tartományok viszonyában az előbbire helyezték a hangsúlyt, s a birodalmi egységet megtestesítő uralkodói hatalom pozícióját is erősnek tételezték.** (Azaz **tévedés az, hogy az osztrák-német politikai erők a birodalom centralizációjának programját vallották 1848-ban** – ezt az 1848. novemberében alakult, Felix zu Schwarzenberg herceg vezette kormány tűzi majd csak a zászlajára!)

S nem igaz, hogy a birodalmi parlamentet „megbénították” a viták. Ahogy az ausztriai „korlátozott alkotmányosság” is csak féligazság, mivel az 1848. áprilisában meghirdetett oktrojált alkotmányt a májusi bécsi tömegmozgalom nyomán visszavonta V. Ferdinánd. S igen kiterjedt választójog alapján került sor a parlamenti választásokra. (Az 1848. áprilisi törvények Magyarországon a felnőtt férfi lakosság körülbelül 1/3-át, a teljes lakosság körülbelül 10%-át ruházták fel választójoggal; az ausztriai szabályozás teljesen más elvek alapján (nem vagyoni cenzuson alapult a választójogból való kizárás) a nagykorú férfiak több, mint 50%-át, a teljes lakosság körülbelül 10-15 %-át részesítette abban. Igaz, a választásokon való részvétel mindkét „birodalomfélben” igen alacsony volt.) Ennek következtében a bécsi parlament összetétele nemzetiségi és társadalmi tagozódást tekintve is igen sokszínű volt, sokkal inkább leképezte a társadalom szerkezetét, mint Magyarországon. Nincsenek pontos adatok a nemzetiségi összetételre vonatkozóan, az osztrák-németek relatív többségben voltak, de nem diktálhattak – megegyezési kényszer állt fenn, s a viták ellenére ez működött. 1849 elejére megszületett a parlament által elfogadott ún. kremsieri alkotmányterv (az 1848. októberi bécsi forradalom kitörése után V. Ferdinánd ebbe a morvaországi kisvárosba helyezte át a parlamentet) a történelmi tartományok föderatív együttesére épült, azonban előírányzott etnikai-nemzeti elven alapuló önkormányzati jogokkal rendelkező közigazgatási kerületeket a tartományokon belül. Felmerült alternatív megoldásként a tartománygyűléseken belül alakítandó nemzeti kúriák gondolata is, mint megfelelő eszköz a liberális alkotmányosság többségi elvének korrekciójára a kisebbségi pozícióban lévő nemzeti csoportok érdekeinek védelme érdekében (előre meghatározott kérdésekben csak a kúriák egybehangzó akaratával lehetett volna tartományi törvényeket alkotni). Végül azonban ez nem került elfogadásra.

Ahogy például a már említett Hans-Hinrich Brandt fogalmaz, „érdekes kísérlet volt ez” a nyugat-európai alkotmányosság meghonosítására: a népszuverenitás elvének érvényesítésére az uralkodói hatalom erőteljes korlátozásával, az állampolgár jogainak védelmével, illetve a nemzeti csoportok kollektív jogainak az alkotmányos rendbe való beillesztésére. A birodalom fennállása alatt a későbbiekben már nem voltak kedvezőek a hatalmi viszonyok egy újabb effajta kísérletre. Egy kortárs történész (Anton Springer) „elszalasztott” **lehetőségnek** nevezi ezt, ami nem biztos, hogy működőképesnek bizonyult volna, de egy kísérletet megért volna...

Ebbe a háttérbe kell beleágyoznunk a magyar 1848/49 eseményeit. Láthatjuk: amíg a nagynémet program van előtérben, az osztrák-német politikusok tolerálhatják a magyar

különállási törekvéseket, hiszen az a nagynémet programmal összeegyeztethető: nagynémet egység Habsburg vezetéssel, Magyarország perszonalunió keresztül kapcsolódik ehhez, de szuverén állammá válik. Ebben a keretben az osztrák-német politikai erők inkább az ausztrósláv politikai erőket tekintik a fő ellenfélnek, akik viszont érthető módon nem kívánják saját népcsoportjuk jövőjét egy német nemzetállam, ha csak föderalizált kereteibe is integrálni. Mihelyt a nagyosztrák program kerül az előtérbe, fordul a kocka: a nagyosztrák program összeegyeztethető az ausztrósláv föderalista programmal, de kizárja a magyar dualista programot. Ez az oka annak, hogy 1848 őszére a magyar politikai elit – az osztrák-német demokrata-radikális kis csoport kivételével – elveszítette politikai támogatóit a birodalom többi tartományában, s a magyarországi katonai „rendteremtés” programja széles támogatást élvez a Habsburg Monarchia többi tartományában. (Egyébként **nem igaz az, hogy Magyarországon kívül a birodalmi kormány az amnesztia politikáját folytatta volna. Az 1848. októberi bécsi forradalom leverését kíméletlen megtorlás követte, rögtönítélő bíróságokkal és kivégzésekkel. Észak-Itáliában viszont a szárd-piemonti királysággal kötött fegyverszünet és béke tartalmazta az amnesztiára vonatkozó kötelezettségvállalást, azaz nemzetközi szerződés védte a volt forradalmárokat. Ez volt az oka annak, hogy ők szabadon elhagyhatták a birodalmat.**)

A feladat tehát az lehet, hogy miközben a nemzeti történet perspektíváján keresztül tekintünk a Habsburg Monarchia történetére, legalább a közös történelem fontos csomópontjain vessünk egy-egy **pillantást nemzeti történetünkre a birodalom egésze, sőt akár egy-egy másik népe történetének perspektíváján keresztül is. Ez nem újabb és újabb adatok közlését jelentené, sokkal inkább a nézőpontok többsíkúságát.**